

PRAŽSKÉ POHLAZENÍ NA DUŠI

František Bořánek

Bookla

2025

SEZNAM A LOGA SPONZORŮ

Zdeněk Charvát

ace[®] sport

AUTOR KNIHY DĚKUJE:

Michalovi Šálkovi, Aleně Čížkové, Miroslavě Přikrylové, Michaela Pavlíčkové,
Jaroslavu Pavlíčkovi, Ludevítu Gornickému, Jiřímu Koluchovi, Pavlu Michalcovi,
Zdeňku Charvátovi, Jiřímu Stefanovi, Alešovi Hámovi, Zdeňkovi Landovi,
Petru Skáloví, Jiřímu Werichovi Petráškoví a Janě Dobisíkové.

PRAŽSKÉ POHLAZENÍ NA DUŠI

František Bořánek

Vydal powerprint s.r.o. pod značkou Bookla, v Praze roku 2025
Tisk: powerprint s.r.o., Brandejsovo náměstí 1219/1, 165 00 Praha 6 - Suchbát
Sazba a grafická úprava: Michal Šálek, Písek
www.bookla.cz
Vydání první

ISBN 978-80-7568-951-1

OBSAH

ÚVOD.....	7
VYŠEHRADEK.....	9
Rotunda svatého Martina.....	22
Boží muka.....	23
Kaple Panny Marie Šancovské.....	24
Kostel Stětí svatého Jana Křtitele.....	26
Leopoldova brána.....	26
Táborská brána.....	28
Cihelná brána.....	29
Nové děkanství.....	30
Kanonická rezidence.....	32
Staré proboštství.....	33
Nové proboštství.....	34
Staré purkrabství.....	35
Dům Popelky Biliánové.....	35
Socha svatého Prokopa.....	37
Kaplička se sochou svatého Vojtěcha.....	37
Čertův sloup.....	38
Libušina lázeň.....	40
Bazilika svatého Petra a Pavla.....	41
Pomník svatého Václava.....	46
Pomník probošta Václava Štulce.....	47
Socha probošta Mikuláše Karlacha.....	47
Socha svaté Ludmily.....	48
Socha svatého Šebestiána.....	49
Sochy ve Vyšehradských sadech.....	50
Jedličkův ústav.....	52
Vyšehradský hřbitov.....	53
KARLŮV MOST.....	57
Stavba mostu.....	71
Katastrofy v dějinách Karlova mostu.....	72
Legendy o Karlově mostu.....	73
Koněspřežná tramvaj.....	74
Malostranské mostecké věže.....	74
Sochy na Karlově mostě.....	75
Autoři soch na Karlově mostě.....	109
Staroměstská mostecká věž.....	123
Kostel Nejsvětějšího Salvátora.....	129
Zámky lásky.....	131

STRAHOVSKÝ KLÁŠTER	143	PRŮHONICKÝ ZÁMEK	345
Zakládací listina Strahovského kláštera	145	Prosperující panství	347
Strahovský klášter a jeho části	156	Střídání majitelů	351
Osobnosti pohřbené ve Strahovském klášteře	185	Sňatek a nová epocha Průhonic	353
Církev a pivo	195	Prodej zámku státu	354
Církev a pivo v Čechách	197	Interiéry upraveného zámku	357
Klášterní pivovar Strahov	199	Vzdělaný hrabě Silva-Tarouca	358
STAROMĚSTSKÝ ORLOJ	219	Zámecký park Průhonice	363
Čtyři známé živly	219	Potok Botič a rybníky	365
Střídání orlojníků	220	Návštěvnícké okruhy	366
Záchrana orloje	221	LETENSKÝ KOLOTOČ	369
Rekonstrukce stroje	221	Jak šel čas	369
Čtyřladvacetník otáčející ciferník	224	Historie kolotočů	370
Stroj Měsíce	226	Typy kolotočů	372
Stroj pro pohyb apoštolů	227	Kolotoč na Letné	373
Kalendářní stroj	228	Změna majitele kolotoče	378
Božkův chronometr	228	Letenský kolotoč se znovu roztočil	378
Slunce a zlatá ruka	229	KOSTEL PANNY MARIE VÍTĚZNÉ	
Pozlacené křivky	229	A SVATÉHO ANTONÍNA PADUÁNSKÉHO	385
Hvězda - hvězdný čas	230	Exteriér kostela	386
Určování času na orloji	230	Interiér kostela	387
Postavy apoštolů	232	Strop kostela	391
ŠUMAVSKÝ ORLOJ	253	Zvony	392
Funkce orloje	253	Krypta kostela	392
Technické zajímavosti	255	Obnova veřejného prostoru	393
KAMPA	263	PRAŽSKÉ JEZULÁTKO	393
Malostranské mlýny	269	Historie a legendy	393
Sovovy mlýny	269	Muzeum Pražského Jezulátka	402
Velkopřevorský mlýn	272	PETŘÍNSKÁ ROZHLEDNA	405
Mlýn Huť - Všehrdův	275	Kostel svatého Vavřince	410
Čertovka	277	ZÁVĚR	417
Nejznámější domy na Kampě	283	POUŽITÉ MATERIÁLY	419
Krannerovy schody	294		
Slavní obyvatelé Kampy	295		
Muzeum Karla Zemana	309		
Lennonova zeď	311		
Sochy na Kampě	313		
Památný strom - platan javorolistý	313		
Werichova vila	316		
NEJUŽŠÍ ULÍČKA V PRAZE	343		

ÚVOD

Ještě i v tuto chvíli si nejsem jistý, jestli dělám dobře, protože publikací o našem hlavním městě a jeho historických památkách už vyšlo tolik, že přečíst je všechny by člověku trvalo hodně dlouho. Prostě těch titulů je skutečně tolik, že by vám v knihovničce zabraly dost místa. A napsat další knihu o některých nejznámějších památkách Prahy, je v této nejisté době možná bláznovství. Stále si však říkám: proč ne? Zkusit se musí všechno.

Hned na začátku jsem si řekl, jestli má vůbec smysl, abych já, člověk z jihu Čech, kde je tolik nádherných míst, která si rovněž zaslouží velkou pozornost, se pouštěl do něčeho, co už dávno přede mnou udělal někdo jiný. Lidé zkušenější a povolanější, kteří v Praze prožili celý svůj život nebo zde pobývali několik let a mnohá místa prošli a shlédli mnohokrát, znající podrobně jejich dávnou historii i s legendami, které o nich kolují. Přesto mě tyto skutečnosti neodradily, a jak se říká, šel jsem do rizika.

Při svých cestách do Prahy jsem navštívil hned několik nádherných míst, o která jsem se pak začal více zajímat. A dozvěděl jsem se o nich věci, které mě hodně zaujaly. Chtěl bych se o ně s vámi podělit. Někdo může namítnout, vždyť tohle všechno si můžu najít na internetu. To rozhodně ano, ale kniha vám přináší ucelený přehled, ve kterém se lépe orientujete, věc, po které můžete kdykoliv sáhnout a ihned nalistovat to, co právě hledáte. Navíc máte k dispozici spoustu černobílých i barevných fotografií, takže pokud jste dané místo ještě nikdy nenavštívili, fotografie vám ho okamžitě přiblíží.

Jsem rád, že i v tomto případě jsem našel spřízněné lidi, kteří, když jsem je oslovil, se ke mně otočili zády a finančně mi pomohli k tomu, aby kniha mohla být vydána. Za to všem velice děkuji. V této těžké a nejisté době, kdy mnozí podnikatelé a firmy nemají peněz na rozhazování, mi zachovali přízeň a věřili, stejně jako já, že kniha potencionální čtenáře nějakým způsobem osloví. Takže ještě jednou všem velké díky!

VYŠEHRA D

Je to nádherné a poklidné místo, které má svoji atmosféru. Dějiny Vyšehradu jsou úzce spjaty s vývojem pražských měst a historií českého národa. Mohutná skála se rozkládá jihovýchodně od Pražského hradu na pravém břehu Vltavy. Tato skála již v nejstarších dobách lákala k osídlení. Vyšehrad je v současné době jeden z nejhezčích přirozených vyhlídkových bodů v našem hlavním městě. Tradice tohoto tajemného místa je nerozlučně spjata s pověstmi, které literárně zpracoval Alois Jirásek pod názvem Staré pověsti české.

Však je dobře znáte ještě ze školních lavic. Pověsti vyprávějí o kněžně Libuši, jak ze svého sídla na Vyšehradě věštila budoucí slávu Prahy a vyslala poselstvo za zakladatelem panovnické dynastie Přemyslem Oráčem, o udatném Bivojovi, o bájném koni Šemíkovi a jeho skoku z vyšehradské skály či o dívčí válce. Vyšehradské pověsti, vysvětlující a oslavující vznik a počátky přemyslovského státu, povýšily toto území na jedno z nejpamátnějších míst českého národa. Přítomnost Slovanů na Vyšehradě lze pomocí archeologických pramenů prokázat až v první polovině 10. století.

Jedna z pověstí také vypráví, že Vyšehrad založil kníže Krok. V době, kdy sídlil na Budči, vyslal posly, aby našli bezpečnější místo. Na strmé skále nad Vltavou kníže přikázal vykácet les a vystavět tam hrad. Když Krok zemřel, vlády se ujala jeho dcera Libuše. Jenže muži si vládu žen nepřáli, a tak Libuše vyslala posly, ať následují jejího koně, který jim najde jejich nového vládce.

Poslové šli dva dny a třetího dne došli do vesničky Stadice, kde na poli oral s párem volů Přemysl. Kůň se u něho zastavil a poslové tak poznali, že to je jejich budoucí vládce. S velikou slávou byl Přemysl převezen na Vyšehrad, kde ho již vítala Libuše. A tak Přemysl po jejím boku usedl na trůn a společně s Libuší vládl českému lidu. Na památku toho, že byl povolán z pole, byl nazván Oráč a stal se, podle pověsti, čtvrtým českým vládcem.

Známa je i pověst o rytíři Horymírovi, jenž byl na Vyšehradě vězněn za knížete Křesomysla, protože ničil stříbrné doly. Jako poslední přání se Horymír před smrtí chtěl naposledy projet na věrném koni Šemíkovi. Křesomysl nechal zavřít všechny brány, ale nebylo to nic platné, Šemík přeskočil i s Horymírem hradby a z výšky skočil do Vltavy. Horymír se zachránil, ale statečný Šemík na následky skoku uhynul.

Aby toho nebylo málo, vypráví se i pověst podobná pověsti o blanických rytířích. Vyšehradské návrší údajně skrývá tajné sklepení, kde je ukryt poklad. Nad ním pozorně bdí starý český lev s dvanácti lvíčaty. Lev několikrát za rok vychází ven a pátrá, zda české zemi nehrozí nebezpečí. Když zjistí, že je všechno v pořádku, vrátí se zpět do sklepení. Pokud by však české zemi hrozilo nebezpečí, lev zarve tak mocně, až se vyšehradská skála rozlomí a ze lvícat se stanou mocní lvi, kteří rozsápají všechny nepřátele. Věřme, že se to nikdy nestane.

Nejstarší osídlení Vyšehradu kladou archeologické nálezy do období eneolitu (česky doba měděná, nebo také pozdní doba kamenná) na konci 4. a ve 3. tisíciletí před naším letopočtem. Jedná se o pozůstatky sídliště kultury s nálevkovými poháry (datované přibližně 3 200 až 3 000 př. n. l.) a poté kultury řivnáčské (kultury konečné fáze středního eneolitu, 2 900 až 2 700 př. n. l.). Podobných výšinných sídlišť je v Praze doložena celá řada, mj. Zámka, Šárka či Butovice. Opevnění z této doby však na Vyšehradě není doloženo.

Významnější nálezy z dalších období nepřinesl ani rozsáhlý průzkum. Skutečnost, že neexistují žádné stopy raně slovanského osídlení z 6. a 7. století, zvláště takzvané kultury s keramikou pražského typu (slovanská kultura existující od přelomu 5. a 6. století

na území dnešní České republiky, Slovenska, Polska a bývalého východního Německa), ani nějaké pozůstatky z následujících dvou století, je v rozporu s podáním o Vyšehradu jako počátku české státnosti, které se rozvinulo ve středověkých pověstech.

Počátky Vyšehradu nejsou dosud dostatečně probádány. Chybí k nim písemné prameny i rozsáhlejší archeologický průzkum. Středověký Vyšehrad je doložen až ke konci 10. století, chybí však spolehlivé doklady jeho domnělého staršího založení, předpokládaného na základě legendární tradice, ale i například dle existence kostelíku, jehož zasvěcení sv. Klimentovi odpovídá starší cyrilometodějské tradici.

Z nejstarší doby byly zjištěny četné zbytky keramiky na různých místech návrší či pozůstatky drevo-hlinitých valů s čelní kamennou zdí na severním okraji v dnešních Karlachových sadech. Nejvýznamnějším nálezem jsou základy mohutného čtvercového kostela se třemi apsidami pod zbytky pozdější baziliky sv. Vavřince, dochovanými v objektu nynějšího Starého děkanství. Všechny tyto nálezy, stejně tak i písemné prameny, nasvědčují tomu, že Vyšehrad je zhruba o jedno století mladší než Pražský hrad. Ačkoli staré české pověsti, zachycené v Kosmově kronice, vyzvedají starobylost Vyšehradu, je po pravěkém osídlení doloženo jeho středověké osídlení v již zmiňovaném konci 10. století.

Vyšehrad vznikl jako opevněné hradiště, jeho existence je poprvé dosvědčena opisem na rubové straně denárových mincí ze závěru vlády knížete Boleslava II. (český kníže v letech 967/972 - 999). Za vlády Boleslava II., Boleslava III. (999 - 1002, krátce znovu v roce 1003) a Jaromíra (1003, 1004 - 1012 a 1033 - 1034) zde fungovala knížecí mincovna. Vedle mincí je Vyšehrad zmiňován teprve v prvních letech 11. století.

Stála zde dřevěná tvrz

První písemné zprávy o Vyšehradu jsou z doby vlády přemyslovského knížete Jaromíra, který se zde opevnil proti mocnému rodu Vršovců (český raně středověký velmožský rod, který v 11. a na počátku 12. století významně ovlivňoval dějiny přemyslovského státu). Agresivní výbojnost tohoto rodu vedla až k jejich pověstnému vyvraždění. Vyšehrad byl v této době již dřevěnou tvrzí, ale stále zastával podřízené postavení vůči Pražskému hradu.

V Kosmově Kronice české se k letům 1003 a 1004 uvádí, že kníže Jaromír se ze svého pohanění Vršovci na vrchu Velíz roku 999 zotavoval na Vyšehradě a že mu vyšehradská posádka zůstala věrná po obsazení země Boleslavem Chrabrým. Rovněž Dějiny z Merseburku k roku 1004 zmiňuje, že zvoněním na Vyšehradě byl dán signál k vyhnání Poláků z Prahy.

Novou kapitolu v dějinách Vyšehradu začala vláda Vratislava II. (1061 - 1092). Tento kníže, roku 1085 jmenovaný králem českým a polským (jako Vratislav I.), si za svou rezidenci zvolil právě Vyšehrad. Zesílil jeho opevnění a vybudoval zděný palác odpovídající aspiracím českých panovníků. V románském slohu byla postavena kapitulní bazilika sv. Petra a Pavla, bazilika sv. Vavřince a rotunda sv. Martina. Vyšehrad byl obehnan kamennými hradbami a na skále nad Vltavou byl vymezen královský okrsek s palácem.

Kolem roku 1070 Vratislav II. nechal přestavět Vyšehrad na hlavní panovnické sídlo (opuštěno bylo roku 1135) a zřídil zde kapitolu. Ta byla vyňata z pravomoci pražského biskupa a podřízena přímo papeži. Tato kapitula sehrála v dějinách Vyšehradu důležitou úlohu, těšila se velké pozornosti mnoha českých panovníků a získala řadu politických i hospodářských výsad.

Korunovace Vratislava II.

V roce 1086 získal Vratislav II. za svoji vydatnou vojenskou pomoc v Itálii od císaře Jindřicha IV. královskou korunu a stal se prvním českým králem. Při příležitosti jeho korunovace (15. června 1085) vznikl takzvaný *Vyšehradský kodex* (či *Korunovační evangelistář*), bohatě

▲ Kolem roku 1880 - pohled na část Vyšehradské skály s částí opevnění a s Libušinou lázní. Na břehu je domek převozníka.

◀ Pohled na hlavní průčelí kostela sv. Petra a Pavla na Vyšehradě před přestavbou.

iluminovaný románský evangelistář (kniha). Ten byl při korunovaci Vratislava II. na prvního českého krále snad i předán. Jedná se o kodex o rozměrech 415 x 340 mm, který obsahuje 108 pergamenových listů (55 dvojlistů, které jsou zhotoveny z 55 telecích kůží). Název Vyšehradský zřejmě nese proto, že byl od svého vzniku či o něco později uchováván na Vyšehradě. Tento světový unikát nevyčíslitelné ceny zůstal našemu národu dochován dodnes.

Po Vratislavovi se na Vyšehradě vystřídali i další panovníci, ale v roce 1140 se odtud Soběslav I. (český kníže v letech 1125 - 1140) definitivně odstěhoval zpět na Pražský hrad a k významu „hory Vyšehrad“ přispívala už pouze kapitula.

Po nástupu Vladislava II. na knížecí stolec v roce 1140 (v letech 1158 - 1172 jako Vladislav I. druhý český král z rodu Přemyslovců) bylo tedy panovnícké sídlo přesunuto zpět na Pražský hrad a Vyšehrad začal pomalu upadat v zapomnění. Zdejší kapitula si však své mimořádné postavení uchovala a napomohla k uvedení Lucemburků na český trůn.

Vyšehrad sloužil jako sídlo českých panovníků od Vratislava II. až po Soběslava I. Za Soběslavovy vlády (roku 1129) bylo také provedeno rozšíření baziliky sv. Petra a Pavla, v jejíž kryptě byli postupně pohřbeni někteří příslušníci vládnoucího rodu: Vratislav II. (okolo 1032 - 1035 - 1092, český kníže v letech 1061 - 1085, od roku 1085 první český král a zároveň titulární polský král v letech 1085 - 1092), jeho třetí manželka Svatava Polská (asi 1046 - 1048 - 1126, od roku 1085 první česká královna), Konrád I. Brněnský (1035 - 1092, český kníže), Soběslav I. (1090 - 1140, český kníže v letech 1125 - 1140) a Soběslav II. (asi 1128 - 1180, český kníže v letech 1173 - 1178). Počínaje Vladislavem II. sídlili čeští panovníci opět na Pražském hradě.

Vedle baziliky se na Vyšehradě nacházelo také několik dalších kostelů, mimo jiné kostel sv. Klimenta, sv. Jana a rotunda sv. Jana Evangelisty v areálu paláce. V té době byla zbudována bazilika sv. Vavřínce a dodnes stojící rotunda sv. Martina u hlavní brány na východním předhradí.

Tornádo na Vyšehradě

Už jsem se zmínil o Kosmově kronice, ve které je mimo jiné uvedeno, že ve středu 30. července 1119 se částí Prahy prohnalo tornádo. Z Kosmova popisu je zjevné, že se jednalo o velice silný zážitek. Nebe potemnělo, zvedl se silný vítr. A pak se stalo něco tak děsivého a těžko vysvětlitelného, že to lidi, žijící před devíti sty lety za zdi hradistě na Vyšehradě, pořádně vystrašilo. Z oblak se spustil podivný krouťící se trychtýř. A začalo peklo.

„Dne 30. července ve středu, když se již den chýlil k večeru, prudký víchř, ba sám satan v podobě víru, udeřiv náhle a od jižní strany na knížecí palác na hradě Vyšehradě, vyvrátil do základů starou a tedy velmi pevnou zeď, a tak - což jest ještě podivnější zjev - kdežto obojí strana, přední i zadní, zůstala celá a neotřesená, střed paláce byl k zemi vyvrácen. A rychleji, než by člověk přelomil klas, náraz větru polámal hořejší a dolejší trámy i s domem samým na kousky a rozházel je. Tato vichřice byla tak silná, že kdekoli zuřila, v této zemi svou prudkostí vyvrátila lesy, štěpy a vůbec vše, co jí stálo v cestě,“ píše se v Kosmově kronice.

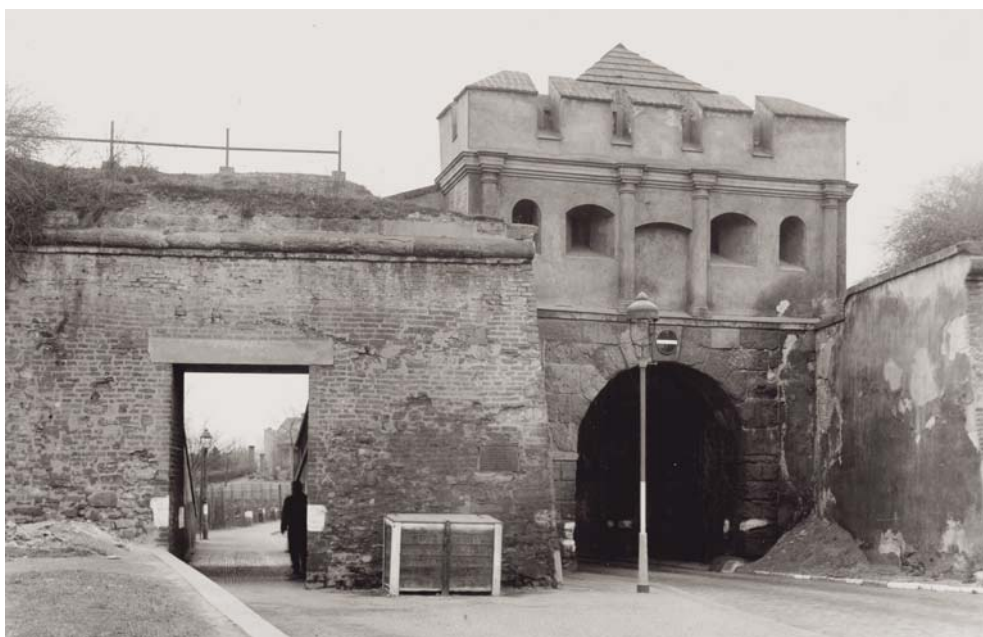
Je tedy velmi pravděpodobné, že Kosmas zde píše na základě svého vlastního svědectví, neboť v té době působil v Praze jako děkan kapituly. Škody spáchané vichřem viděl tedy nejspíš na vlastní oči. Na základě jeho popisu vědci zpětně přisoudili tomuto „satanovi v podobě víru“ stupeň F3 až F4 původní Fujitovy škály. Celkově našli vědci záznamy o 25 tornádech na našem území od roku 1119 do roku 2000. Nejčastěji se jednalo o tornáda malé ničivosti, a už zmíněné tornádo z roku 1119 zůstalo po celou dobu tím nejsilnějším.

Tuto událost z Vyšehradu roku 1119 připomínám v souvislosti s bouří a ničivým tornádem, které se ve čtvrtek večer 24. června 2021 prohnalo obcemi na Hodonínsku a Břeclavsku. Na území o délce 26 kilometrů padaly stromy, trhaly se střechy, bortily se zdi a auta létala vzduchem. Podle meteorologů tornádo takto silné intenzity (stupeň F4) Česko za celou

◀ Rok 1904 - celkový pohled na kostel sv. Petra a Pavla na Vyšehradě po přestavbě.

▼ Pohled na pankráckou stranu Tábořské brány (dnes dům čp. 35) na Vyšehradě.

novodobou historii ještě nezažilo. Kromě délky 26 kilometrů byla stopa široká 500 metrů a rychlost větru se pohybovala kolem 220 km/hod. Tornádo za sebou zanechalo zničené vesnice, dvě stovky zraněných a šest mrtvých.

Vyšehrad za vlády Karla IV.

Nového rozkvětu se Vyšehrad dočkal za vlády Otce vlasti, císaře Karla IV. (vládl v letech 1346 - 1378), který zařadil Vyšehrad do svého plánu - vybudovat z Prahy centrum Svaté říše římské. Vyšehrad pro něj představoval symbol nejstarších českých dějin a přemyslovské dynastie, z níž po matce pocházel. V novém korunovačním řádu stanovil, aby zde začínal korunovační průvod českého panovníka jako projev úcty k předkům.

V nejkrásnějším stavebním stylu Evropy - vrcholné gotice - zde nechal vybudovat rozlehlý hrad, jehož hradby připojil v roce 1348 k založenému Novému Městu pražskému. Do dvou let bylo vyšehradské opevnění rozšířeno, zesíleno věžemi a doplněno mohutnou bránou Špička. Celkové přestavby se dočkal královský okrsek s několika paláci a bazilikou sv. Petra a Pavla. Opevnění Vyšehradu navazovalo na tzv. Hladovou zeď šplhající na Petřín a dále na Pražský hrad. Tím se Praha stala jednou velkou pevností.

Velký zájem, který tento panovník projevoval právě o Vyšehrad, souvisel s potřebou přihlásit se k návaznosti na tradici přemyslovské dynastie. Proto se v jím sepsaném *Korunovačním řádu českých králů* začínají obřady v předvečer korunovace právě na Vyšehradě, kde mají být novému panovníkovi ukazovány údajné střevíce a mošna Přemysla Otčova, právě zde tradičně uchovávané.

Středověký hrad byl zničen husitskými bojovníky, kteří roku 1420 oblehli Vyšehrad. Křižácká vojska, která přitáhla vymanit Vyšehrad z kleští obležení, husité v bitvě na pankrácké pláni 1. listopadu 1420 porazili a na základě dohody mezi velitelem vyšehradské posádky a husity byla pevnost bez boje vydána do jejich rukou. Zajímavostí této události je smlouva mezi zneprátenými stranami.

Dohoda zněla tak, že když do 8.00 hodin 1. listopadu nepřijde Vyšehradu na pomoc vojsko krále Zikmunda, vyšehradská posádka otevře brány a odejde. V 9.00 hodin dohodnutého dne bylo vidět vojsko Zikmundovo na horizontu protějškých kopců, ale bylo již pozdě, protože velitel splnil své slovo šlechtice a pevnost husitům předal.

Následně zuřiví husité vtrhli do útrob pevnosti, vyplnili ji a proměnili doslova v ruiny. Následujícího dne to samé zopakovali Pražané z Nového Města. Obzvláště jim bylo trnem v oku opevnění směřující k Novému Městu, a tak ho srovnali se zemí.

Vyšehrad se poté stal na několik desetiletí pustým místem, nikdo si netroufl cokoli zde podnikat, protože to bylo stále výsadní královské místo. Na těchto troskách pak časem vyrostlo malé městečko, osídlené především chudými řemeslníky. Vliv si zde podržela Vyšehradská kapitula, které patřily i rozsáhlé pozemky, dvory a vsi v okolí (na území dnešních Nuslí, Podolí a Braníku). Přesto kapitula přišla o většinu majetku a nikdy už nedosáhla takového významu.

Po roce 1450 došlo k ustavení Města hory Vyšehrad, rozděleného na dvě části. Plochu Vyšehradu zabralo Horní Město s tržištěm mezi kostelem Stětí sv. Jana Křtitele a rotundou sv. Martina. Nacházelo se zde několik desítek domů, škola, sídlo purkrabího, ruiny královské akropole a okrsek Vyšehradské kapituly.

Dolní Město zaujímalo plochu bývalého podhradí s tržištěm v dnešní Vratislavově ulici, kostelem Pokory Panny Marie, mlýnem a vápenicí u Botiče. Vyšehradské svahy byly osázeny zahradami a vinicemi. Historie Města hory Vyšehrad však neměla dlouhého trvání.

V následujícím období již Vyšehrad nesloužil jako pevnost, ale jeho opevnění zůstala úloha v obranném systému Prahy. Když se roku 1448 budoucí český král Jiří z Poděbrad rozhodl

k útoku na Prahu, využil k tomu v rozvalinách ležící Vyšehrad. Jeho jednotky napadly nejnižší položené hradby v místě, kde protéká potok Botič. Zvony Nového Města byly na poplach a všichni se hnali tímto směrem na pomoc. Ale byl to jen krycí manévř chytrého vojevůdce, hlavní síly totiž zaútočily z pankrácké strany, kde dnes stojí Tábořská brána.

V bráně stál pouze jeden strážný a na přilehlých hradbách bylo jen sedm žoldnéřů. Zemský správce Jiří z Poděbrad se tak zmocnil Vyšehradu a celé Prahy prakticky bez boje. Později už jako český král vydal patent, ve kterém povolil osídlení Vyšehradu. Do těchto rozvalin se stěhovali drobní řemeslníci a měšťané. Vznikly zde dílny, stáje, vinice a samozřejmě obytné budovy a sklady. Z Vyšehradu se tak stalo běžné středověké městečko.

Téměř 150 let žil Vyšehrad poklidným a neměnným životem. Ale to vše skončilo za doby třicetileté války. Protože starý gotický systém opevnění byl s pokrokem vojenství už málo účinný, započalo se již v prvních letech třicetileté války s posilováním obrany Prahy a také Vyšehradu budováním předstunutých sypaných bastionů na nejohroženějších místech stávajících hradeb. Na Vyšehradě se jednalo především o prostor před branou Špičkou k Pankráci.

Během války o Prahu ostřelovala dvakrát Vyšehrad švédská vojska. Bavorská a saská armáda na Vyšehradě měla dokonce svoje posádky. Po roce 1639 byla v tomto prostoru zřízena rohová hradba s dnešní Tábořskou branou, která byla později přestavěna. Vyšehrad byl velkými boji těžce poškozen a běžný život z pevnosti opět vyprchal.

Panovnickému dvoru, který již v této době sídlil ve Vídni, začalo docházet, jak snadné je dobýt Prahu, proto bylo nutné přikročit k vybudování odolné a moderní pevnosti, jaké již stály v okolních zemích. Rozhodnutí využít Vyšehrad jako pevnost však mělo fatální důsledky: bylo vykoupeno 22 občanských domů a 10 církevních staveb, včetně kostelů a kaplí, dále špitál a škola. Ze starobylého přemyslovského hradu a zkvétajícího městečka nezbylo prakticky vůbec nic.

Po schválení císařem Ferdinandem III. roku 1653 se o rok později začalo s výstavbou vlastní vyšehradské pevnosti. Základem byly plány generála Innocenza Contiho s pozdějšími dodatky Josefa Priamiho. Vlastní stavbu prováděli mj. Carlo Lurago, Santino Bossi a později hlavně Giovanni de Capauli.

Vzniklo nové opevnění

Stavba pevnosti trvala celých 24 let. Vyšehrad sevřely mohutné hradby s pěti bastiony. Ze strany Nového Města byla pevnost chráněna spodní gotickou Jeruzalémskou branou a ze strany Pankráce byla přístupna Tábořskou a za ní Leopoldovou branou. Vznikla tak monumentální a moderní vojenská pevnost, která chránila Prahu z jihovýchodu.

Mohutné cihlové opevnění na půdorysu nepravidelného pětiúhelníku s pětící bastiony, vybíhajících z jeho rohů, bylo dokončeno přibližně do roku 1727. Třebaže hlavní objem prací spadl do 50. a 60. let 17. století, budování pevnosti probíhalo v menší míře i během následujících desetiletí. Do zmiňovaného roku 1727 byly na vyšehradském opevnění prostavěny přes dva miliony zlatých.

Součástí nového opevnění se stala barokní Leopoldova brána (1669) a spletitý systém kaset - podzemních chodeb pro rychlý přesun vojska a uskladnění materiálu. Většina starších objektů byla zbořena a na krátký čas došlo k vysídlení Vyšehradské kapituly. V prostoru bývalé královské akropole vznikla impozantní budova zbrojnice, která však v roce 1927 vyhořela a už nebyla obnovena.

Vyšehradská pevnost se při obléhání Prahy nikdy vojensky neuplatnila. Během válek o rakouské dědictví se naopak stala základnou pro vojska francouzská a posléze pruská. Poslední stavební úpravy pevnosti spadají do poloviny 19. století, kdy byla dokončena empírová Cihelná brána (1841) a dělostřelecký redan proti městu (trojúhelníkové redany se využívaly zejména jako prvky polních opevnění, u pevnostních staveb se uplatňovaly spíše výjimečně).

Celkový pohled na průčelí domu čp. 30 ve Vratislavově ulici na Vyšehradě.

Dne 3. října 1931 - pohled na archeologické vykopávky na Vyšehradě - zbytky baziliky sv. Vavřince při domě čp. 14 (staré děkanství) v Soběslavově ulici.

Koncem sedmdesátých let 17. století byla pevnost prakticky hotová. K zajištění bojeschopnosti a plného provozu bylo nutno zavést děla různých ráží a naplnit sklady výstrojním a výzbrojním materiálem. Ovšem uzavřená pevnost ke svému chodu potřebovala mnohem více. Byla postavena zbrojnice, nemocnice, ubikace (kasárna) pro vojáky, dále kuchyně, kovárna, stolárna, mlýn, pekárna, stáje pro koně, chlévy pro dobytek a další nezbytnosti potřebné k běžnému chodu pevnosti, která měla odolávat mnohaměsíčnímu obléhání. Tímto byl Vyšehrad jako pevnost uveden do provozu.

Na počátku 18. století prožíval Vyšehrad období klidu. Byla zde vojenská posádka, která měla svůj každodenní život nalinkovaný podle přesných vojenských řádů. Jedinou větší stavební činností byla přestavba renesančního kostela do podoby barokní. K této přestavbě nejspíše vedla ambicióznost církve a dostatek peněz. Při průzkumech a vykopávkách byla objevena řada velmi cenných nálezů. Bohužel tyto nálezy nejenže nebyly zdokumentovány, ale dokonce byly po skončení stavby opět zaházeny zeminou.

Sedmiletá válka o dědictví

Teprve v roce 1741 si mohla pevnost poprvé vysloužit rytířské ostruhy. V rámci takzvané sedmileté války o rakouské dědictví byla Praha přepadena spojenými francouzsko-saskými vojsky, Vyšehrad byl obležen a posléze vydán útočníkům. Francouzská armáda začala Vyšehrad ihned vylepšovat, před Tábořskou branou byla postavena ochranná pevnůstka Ravelin, která chránila před přímou dělostřeleckou střelbou. V barokních hradbách byly dokončeny a rozšířeny kasematy. Zajímavostí je vybudování systému stavidel a kanálů, aby se dalo celé Nuselské údolí v případě potřeby zatopit.

Měšťané zachránili Vyšehrad

Největší nebezpečí hrozilo Vyšehradu od Prusů roku 1744. Prusové se pevnosti zmocnili a usadili se zde. Když ale museli po několika týdnech město opustit, rozhodli se Vyšehrad zničit. Po celé pevnosti umístili 133 sudů se střelným prachem a už se jen čekalo na jejich odpálení. Naštěstí pražská občanská garda zajala několik pruských dezertérů a ti výměnou za svůj život prozradili záměr vyhodit Vyšehrad do povětří. Tři stateční měšťané, jejichž jména i povolání se dochovala, se vydali do podzemí a již hořící doutnáky zneškodnili. Jejich osobní odvahu ocenila i císařovna Marie Terezie, která jim udělila řády a doživotní malou rentu.

Evropa se pak ponořila do vleklých válek, ale Praha byla překvapivě těchto bojů ušetřena. Vyšehradská posádka na tyto události reagovala tak, že pevnost byla přezbrojena výkonnějšími děly. Zdi i hradby byly zvýšeny a zesíleny. Zajímavostí je zateplení barokní Leopoldovy brány. Bylo totiž konstatováno, že je brána málo odolná, a proto musí být zazděna. Do hradby na severní straně byl vybourán vchod pro pěší, ke kterému vedl dřevěný můstek. Jediným možným vjezdem pro povozy bylo skrze starou bránu Jeruzalémskou.

Po napoleonských válkách se celá Evropa, ale i České království (v té době již přes 200 let součást rakouského císařství) ponořilo do klidnějších časů. Roku 1841 se započalo se stavbou Dolní brány, která měla nahradit málo funkční Jeruzalémskou bránu. Již v době její stavby byla odborníky považována za vojensky zastaralou. Více než vojenský měla tato brána účel komunikační. Díky této bráně byla komunikace skrz Vyšehrad chráněna nahoře Tábořskou branou a dole bránou Cihelnou.

V době budování Cihelné brány byla také budována bašta sv. Václava nad Vltavským nábřežím. Tato stavba je poslední ryze vojenskou stavbou na Vyšehradě. Vojenským zaměřením této stavby bylo kontrolovat pohyb po řece. Dnes tuto baštu najdete v místech letní scény.

Ústup vojenského významu

Ve druhé polovině 19. století začal být Vyšehrad využíván obyvatelstvem a role vojenská pomalu zanikala. Lidé si plně uvědomovali historický a zejména národní význam této památky. Barokní kapitulní chrám byl přestavěn na chrám novogotický a tím bylo výrazně změněno panorama celé pevnosti. Největší pozornost byla věnována Vyšehradskému hřbitovu a později věhlasnému Slavínu. Z Vyšehradského hřbitova se stal posmrtný háj pro významné a zasloužilé osobnosti - místo národní hrdosti.

Ve druhé polovině 19. století strategický vojenský význam Vyšehradu ustoupil do pozadí a vzrostl jeho význam vlastenecký. Zásahu na tom měla především Vyšehradská kapitula v čele s proboštů Václavem Štulcem a Mikulášem Karlachem, kteří proměnili Vyšehrad v symbol nejstarších dějin českého národa. Václav Štulec byl vlastenecký básník, který v mládí udržoval kontakty například s Boženou Němcovou, Karlem Hynkem Máchou a dalšími známými osobnostmi té doby. Chtěl znovu povznést historický význam Vyšehradu a vrátit mu jeho záslužnou slávu.

Z popudu Štulce a Karlacha byly na Vyšehradě vysázeny veřejné sady a v novogotickém stylu upravena řada budov v čele s bazilikou sv. Petra a Pavla (v letech 1885 - 1903 podle návrhu Josefa Mockera a Františka Mikše). Završením přeměny Vyšehradu se stalo založení národního pohřebiště v místě bývalého farního hřbitova. V lednu 1861 zemřel tehdy hodně uznávaný Václav Hanka, filolog a historik, knihovník Národního muzea. Hanka si přál být pochován právě na Vyšehradě. Tehdy byl hřbitov jen kolem kostela, docela malý, přesto byl zde v roce 1861 Hanka pohřben.

O rok později, v lednu 1862, zemřela Božena Němcová, která byla pohřbena hned vedle Hanky. Teprve později byly její ostatky uloženy na nynější místo. A tehdy vznikla myšlenka, že by na Vyšehradě mohly být pochovávány i další známé osobnosti. Mezitím František Palacký přišel s myšlenkou, založit spolek na podporu českých spisovatelů a jejich rodin. Proto v květnu 1862 založil Svatobor (byl činný do roku 1970, obnoven v roce 1990).

Založení spolku Svatobor

Následující rok již Svatobor získal dostatek finančních prostředků a v září 1863 nechal postavit první pomník, a to právě Václavu Hankovi. Na vrcholu jeho pomníku je symbol Svatoboru, tří rukou držících kruh, dle Palackého hesla: „*Pomáhej, osvěcuj, pamatuj*“. A na Vyšehradě přibývali další pohřbení. Václav Štulec se stal proboštem a získal dostatečný vliv na to, aby Vyšehradskou kapitolu přesvědčil k postoupení pozemků severně od hřbitova. Rozšíření hřbitova se pak uskutečnilo v několika etapách od roku 1869 až do konce 19. století. V roce 1899 už hřbitov sahal až po severní arkády a branku od architekta Antonína Wiehla.

Po první světové válce vznikla samostatná Československá republika. Mladý stát věnoval velkou pozornost památkám a Vyšehrad nestál stranou pozornosti. Hlavní památky pevnosti byly ošetřeny a obnoveny. Vznikly nové parky a Vyšehrad se stal vyhledávaným místem k procházkám a výletům.

Druhá světová válka neměla na Vyšehrad téměř žádný vliv. Jedinou událostí bylo bombardování Prahy, kdy si spojenečtí piloti spletli Prahu s Drážďany. Naštěstí toto bombardování zde nenadělalo větší škody.

Doba od roku 1948 by se dala shrnout jako doba velkého nezájmu. Teprve v roce 1962 byl Vyšehrad prohlášen národní kulturní památkou a v roce 1970 začala šest let trvající papírová příprava na dlouhodobé rekonstrukce. Rozpočet byl ale malý a při tehdejší kvalitě a tempu práce to bylo na desetiletí. Opraveny byly zejména gotické skvosty.

Rok 1989 byl rokem, kdy se celý národ zbavil totalitního režimu. Národní hrdost se opět probudila, což mělo obrovský vliv na veškeré kulturní a historické památky. Začaly se investovat

Dne 7. května 1939 - na snímku pohřeb Karla Hynka Máchy na Vyšehradském hřbitově po převezení jeho ostatků z Litoměřic.

nemalé peníze do obnovy a opravy Vyšehradu. Lidé mohli sledovat, jakým tempem pokračovala oprava celého opevnění pevnosti. Bylo odkryto a zpřístupněno nejstarší gotické sklepení, ve kterém je výstava o historii této lokality. Všechny památky dostaly novou příjemnou tvář a z Vyšehradu se opět stalo místo zájmu nejen samotných Pražanů, ale i početných turistů.

Také v 21. století si Vyšehrad uchoval magickou atmosféru a tajemství. Svým návštěvníkům poskytuje nejen jedno z nejkrásnějších panoramat staré Evropy, ale i kulturní akce, které se zde konají - koncerty, divadelní představení, festivaly, historický šerm a různé průvody, ale také klidné zastavení a odpočinek v místních parcích.

Královská kolegiální kapitula

Počátky Vyšehradské kapituly sahají až do 11. století. V roce 1070 byla založena českým knížetem Vratislavem II. (později prvním českým králem Vratislavem I.) v souvislosti s přenesením královského sídla z Pražského hradu na Vyšehrad, k němuž se kníže rozhodl v důsledku neshod se svým bratrem, pražským biskupem Jaromírem. Zřízení této kapituly, vyňaté z pravomoci pražského biskupa a podřízené přímo papeži (jednalo se o tzv. exemptní kapitulou, tehdy byl papežem Alexandr II.), bylo jedním z kroků, kterým chtěl Vratislav II. omezit moc svého bratra.

Kapitula odedávna představovala velice důležité duchovní a vzdělávací centrum. Jedná se o sbor církevních kanovníků, kteří vykonávají slavnostní bohoslužby v katedrálním nebo kapitulním kostele. Kapitula je v podstatě obdobou klášterní komunity s tím, že není spravována řeholníky, nýbrž kanovníky. Kanovník je duchovní, který přísluší k nějaké konkrétní kapitule, např. právě k vyšehradské.

Vyšehradská kapitula (je sbor kněží sloužících u baziliky svatého Petra a Pavla na Vyšehradě) má i svůj vlastní znak. Je jím červený štít se dvěma zkříženými zlatými klíči. Tento znak velmi důvěrně připomíná znak Vatikánu, na kterém je však jeden klíč zlatý, druhý naopak stříbrný. Podobnost obou znaků symbolizuje mimořádné postavení Vyšehradské kapituly, která byla od doby svého založení podřízena přímo papeži, nikoliv pražskému biskupství.

V čele kapituly stojí probošt, který byl v dobách středověku do funkce nejvyššího představeného kapituly jmenován českým panovníkem. Spolu s ním kapitolu tvořilo ještě dalších dvanáct kanovníků. Od roku 1222 získal probošt od panovníka trvale vysokou hodnost královského kancléře. Díky funkci kancléře se mohl probošt podílet i na spoluutváření vnitřní i zahraniční politiky českého krále.

V současnosti Královskou kolegiální kapitolu sv. Petra a Pavla na Vyšehradě tvoří celkem 14 osob: probošt kapituly, kapitulní děkan a kanovníci. Mezi významné probošty v dějinách Vyšehradské kapituly patřil např. Jan z Vartenberka, Mikuláš Karlach či Václav Svatopluk Štulc, který se zasloužil o vybudování Nového proboštsství a po kterém byly pojmenovány Štulcovy sady, ležící v severozápadní části Vyšehradu.

Historický znak Vyšehradské kapituly.